

ПСИХОЛОГИЯ ИЛИМДЕРИ
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PSYCHOLOGICAL SCIENCES

Акмолдоева А.Ж.

**БАЛАНЫН МЕКТЕПКЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫК ЖАКТАН
 ДАЯР БОЛУУСУН ДИАГНОСТИКАЛОО**

Акмолдоева А.Ж.

**ДИАГНОСТИКА ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ
 РЕБЕНКА К ШКОЛЕ**

A.J. Akmoldoeva

**DIAGNOSTICS OF PSYCHOLOGICAL READINESS
 OF THE CHILD FOR SCHOOL**

УДК: 159.9: 159.922.6.

Макалада мектеп жашына чейинки курактагы балдардын психологиялык жактан даяр болуусун диагностикалоо иш-чараларынын өзгөчөлүктөрү каралган. Баланын психологиялык жактан мектепке даяр болуусун диагностикалоо татаал проблемалардын бири болуп саналат. Азыркы кезде баланын мектептеги системалуу окутуу процессинде даяр болушунун аныктоонун методикалары бар. Сунушталган макалада А.И. Гуткинанын, Керн-Йерасектин методикалары каралган.

Негизги сөздөр: психологиялык даярдык, интеллектуалдык даярдык, инсандык даярдык, эрктик даярдык, өнүгүү, диагностика, методика, психологиялык карта.

Статья посвящена проблеме готовности детей к школе. Рассматриваются особенности и значимость диагностики психологической готовности к школе детей дошкольного возраста. Диагностика психологической готовности детей дошкольного возраста сложная проблема, но разрешимая. В настоящее время есть методики исследования готовности детей к школе. В данной статье рассмотрены методики А.И. Гуткиной, Керн-Йерасека.

Ключевые слова: психологическая готовность, интеллектуальная готовность, личностная готовность, волевая готовность, развитие, диагностика, методика, психологическая карта.

The article is devoted to the problem of children's readiness for school. The peculiarities and significance of diagnostics of psychological preparedness for preschool children are considered. Diagnosis of psychological readiness of pre-school children is a complex problem, but solvable. At present, there are methods for studying the readiness of children for school. This article deals with the methods of A.I. Gutkina and Kern-Yerasek.

Key words: psychological readiness, intellectual readiness, personal readiness, volitional readiness, development.

Мектептеги окууга даяр болуу проблемасын изилдөөлөр көрсөткөндөй, акыркы жылдар мектепке психикалык жактан даяр болгон балдар кабыл алынбастан, окуй алган, санай алган жана жазууну өздөштүргөн балдар тандалып жатат.

Мектептеги окууга даяр болуу түшүнүгү комплекстүү, көп жактуу жана баланын турмушунун бардык чөйрөлөрүн өз кучагына камтыйт.

Ошондуктан мектеп бүткүл компоненттеринин өнүгүсүнө көңүл буруусу зарыл.

Мектепке психологиялык жактан даяр болуу проблемасын Л.С. Выготский, Д.В. Эльконин, А.Л. Венгер, Л.И. Божович, Н.И. Гуткина, Е.Е. Кравцова, В.С. Мухина ж.б. окумуштуу-психологтор өзүлөрүнүн эмгектеринде анализ жүргүзүшкөн. [2, 3, 4, 6, 7, 8, 12].

Психология илиминде мектепке психологиялык жактан даяр болуу проблемасынын теориялык негизин Л.С. Выготскийдин эмгектери түзөт. Баланын актуалдуу өнүгүүсүнүн денгээли тийиштүү болуп, анын «өнүгүүсүнүн жакынкы зонасына» окутуунун программасы туура келиши керек. «Өнүгүүнүн жакынкы зонасы» чоңдордун жардамы менен бала өздөштүргөн билимдер жана ыкмалар менен аныкталат.

Эгерде баланын психикалык «өнүгүүсүнүн жакынкы зонасы» мектептеги окуу программасын өздөштүрүү үчүн жетиштүү болбосо, анда бала мектепке психологиялык жактан даяр эмес деп эсептелинет [4].

Бул өзгөчөлүккө карабастан бала мектепке кабыл алынса, анда ал программалык материалды өздөштүрө албай, окууга жетише албаган балдардын катарына кошулат.

Педагогикалык-психологиялык адабияттарда психологиялык жактан даяр болуунун негизги компоненттери белгиленет: интеллектуалдык, инсандык жана эрктик.

Интеллектуалдык даярдык бул: эрктүү кунт коюу, аналитикалык ойлоону, аң-сезимдүү эске тутуу, дифференциацияланган кабыл алуу, үлгүнү кайталай алуу жөндөмдүүлүгү.

Л.С. Выготский баланын интеллектуалдык даярдыгынын өзгөчөлүгүн анын курчап турган айлана-

чөйрөнүн нерселерин жана кубулуштарын тийиштүү категориялардын жардамы менен дифференциациялоо жана жалпылаштыра алуу мүмкүнчүлүгү менен байланыштарган. Мектептеги окууга интеллектуалдык жактан даяр болуунун маанилүү аспектиси катары Е.О. Смирнова баланын акыл-эсинин активдүүлүгүн жана таанып билүүчүлүк кызыгууларын, башкача айтканда, жаңы бейтааныш нерселер менен билимдерди таанып билүүгө жана үйрөнүүгө умтулуу жөндөмүн белгилеген [5].

Мектепке инсан катары даяр болуу – баланын жаңы социалдык позицияны ээлөөгө жана окуучунун ролун өзүнө алууга умтулуу менен мүнөздөлгөн даярдыктын түрү болуп эсептелинет.

Эрк жагынан мектепке даяр болуу – баланын иш-аракетин, кылык-жоруктарын жана эмоцияларын аң-сезимдүү түрдө башкара алуу жөндөмү менен байланыштуу болот. Баланын эрк жагынан жетилүүсү жүрүш-турушту жөнгө салганга, сабакта өзүн-өзү уюштурганга жана мектеп тартибин бузбаганга өбөлгө түзөт.

Мектепке психологиялык жактан даярдыкты диагностикалоо проблемасы – татаал, бирок орундатууга мүмкүн болгон иш чаралардын бири. Е.Е. Кравцова жана Г.Г. Кравцовдун маалыматы боюнча жети жаштагы биринчи класстын окуучуларынын үчтөн бир бөлүгү мектепке даяр эмес келишет [6].

Ал эми Н.И. Гуткинанын изилдөөсү көрсөткөндөй алты жаштагы окуучулардын көпчүлүгү мектепке психологиялык жактан даяр эмес болушат [7].

Натыйжада мындай балдар окуусунда көптөгөн кыйынчылыктарга дуушар болуп, алардын окууга карата мотивациясынын төмөндөшү байкалат.

Мектепке психологиялык жактан даяр болууну диагностикалоо, биринчиден, баланын окуу режимине оңой көнүп кетиши жана окуу программасын тийиштүү денгээлде өздөштүрүүсүн прогноздоо аракети болуу менен бирге, анын өзгөчө талаптарын билүүгө да мүмкүндүк берет. Экинчиден, окууга даяр эмес балдарды аныктоо менен чектелбей, аларды мектепке даярдоочу коррекциялык программаларды иштеп чыгып, ата-энелерге сунуш кылуунун психологиялык-педагогикалык негиздерин түзөт.

Азыркы кезде психологиялык илимде баланын мектептеги системалуу окутуу процессине даяр болушун аныктоонун жөнөкөй, пайдаланууга оңой бышык жана тийиштүү деңгээлдеги маалыматтарды жыйноого мүмкүндүктү ачкан изилдөө методикалары бар. Бул методикалар көпчүлүк учурларда мектепке даяр болуунун негизги аспектилерин, башкача айтканда, интеллектуалдык, инсандык жана эмоционалдык-эрктик чөйрөнү анализдөөгө багытталат.

Мектепке даяр болуу проблемасын изилдеген окумуштуулар анын тигил же бул критерийлерин алдыңкы деп эсептешип, ошого жараша өзүлөрүнүн оригиналдуу методикаларын иштеп чыгышкан.

Учурда Керн-Йерасектин багыт берүүчү тести өтө популярдуу болуп эсептелинет. Ал өзүнө үч тап-

шырманы камтып (эркек кишинин фигурасын элестетип тартуу, жазылган тамгаларды кайталап көчүрүү, чекиттердин тобун көчүрүп тартуу) биринчи кезекте колдун майда моторикасын жана көрүү координациясын диагностикалайт.

Н.И. Гуткина балдардын окууга психологиялык жактан даяр болуусун изилдөөнүн натыйжасында аны диагностикалоонун ар кандай жлдорун талдоого алып, өзүнүн изилдөө программасын иштеп чыккан [7].

Бул диагностикалык программа төмөнкү материалдардан турат:

1. Баланын жүрүш-турушунда оюн же таанып билүүчүлүк мотивдеринин үстөмдүк кылышын аныктоо методикасы.

2. «Окуучунун ички позициясынын» калыптанышынын изилдөө методикасы (аңгемелешүү түрүндө изилдөө).

3. «Үй» методикасы эрктүү кунт коюну, сенсомоториканы жана үлгү боюнча иштей алуу жөндөмүн текшерүүчү тапшырмалардан турат.

4. Баланын эреже боюнча аракеттенүү жөндөмүн жалпылаштыруу, «ооба» жана «жок» методикасы.

5. Эрежеге таянуу менен маселе чыгаруу жана жалпылаштыруу процессинин өзгөчөлүктөрүн диагностикалоого багытталган «Өтүкчө» аттуу методика.

6. Логикалык ойлонуунун, речтин жана жалпылаштыра алуу жөндөмүнүн өнүгүүсүнүн өзгөчөлүктөрүн аныктоочу «Окуялардын ыраатуулугу» аттуу методика.

7. Баланын фонетикалык угуусун текшерүүчү «Тыбыштардын жашынмагы» аттуу методика.

Бул диагностикалык программанын жардамы менен жүргүзүлгөн изилдөөнүн негизинде баланын өнүгүүсү тураалуу атайын психологиялык карта түзүлөт [7].

Изилдөөнүн жүрүшүндө психикалык өнүгүүсү нормалдуу, нормадан алдыга кеткен же, тескерисинче, нормага жетпеген балдарды аныктоого болот. Өзгөчө психикалык өнүгүүсү алдыда жана жетиштүү денгээлде болбогон балдарга туура мамиле жасоонун сунуштарын педагог-психолог ата-энелерге өз убагында берүүгө тийиш.

Балдардын мектепке психологиялык жактан даярдыгын аныктоонун процедурасы педагог (же психолог) иштеп жаткан шарттардын өзгөчөлүгүнө жараша болот. Изилдөөнү уюштуруунун эң ыңгайлуу учуру болуп апрель-май айлары эсептелинет. Аңгемелешүүнүн жүрүшүндө балага бериле турган тапшырмалар:

- 1) Үлгүнү кайталоо;
- 2) Эреже боюнча иштөө;
- 3) Сюжеттүү сүрөттөрдүн ыраатын аныктоо жана алар боюнча аңгеме түзүү;
- 4) Сөздөгү өз-өзүнчө тыбыштарды ажырата алуу деп белгиленсе болот.

Бул изилдөөнүн башкы максаты балага тигил же бул психологиялык диагноздун коюу эмес, тескерисинче, анын психикасынын начар өнүккөн жактарын

аныктап, ага убагында жардам көрсөтүү экендигин эстен чыгарбоо керек. Ошондуктан, бул иш-аракетти окууга саналуу күндөр калганда жүргүзбөстөн, эртэрээк баштоо керек.

Психологиялык аңгемелешүүнүн биринчи этабы «Үй» методикасынын жардамы менен башталышы керек. Ал үчүн балдарды беш кишиден турган чакан топторго уюштуруп, коллективдүү түрдө жүргүзөт. Андан кийин ар бир бала менен жекече формада «Окучуунун ички позициясын» аныктоочу эксперименталдык аңгемелешүү, «Ооба же жок», «Тыбыштардын жашынмагы» жана акырында «Оюн же таанып билүүчүлүк мотивдеринин доминантуулугун аныктоо» методикасы жүргүзүлөт.

Изилдөөнүн бардык бөлүгү ата-энелердин катышуусу менен жүргүзүлөт. Бирок «Үй» жана «Оюн же таанып билүүчүлүк мотивдеринин үстөмдүк кылышын аныктоо» методикалары менен изилдөө ата-энелерсиз уюштурулат. Себеби балдар тапшырмаларды аткаруу мезгилинде ата-энелер атайын же капасынан баланын жообуна таасир этиши мүмкүн. Калган тапшырмаларды сунуштаганда ата-энелердин катышуусу абдан ыңгайлуу, анткени алар балдарга кандай тапшырмалар сунушталганын көрүшүп, изилдөө адилеттүү жүрүп жаткандыгына күбө болушат. Эгерде мектепке даяр эместер аныкталса, изилдөөнүн акыркы этабында аларды жайкы каникул мезгилинде мектепке даярдоонун стратегиясы жана методикасы тууралуу ата-энелерге тийиштүү кеңештер берилет.

Аңгемелешүү убагында изилдөөчү бала менен тил табышып, достук мамиле түзүүсү талапка ылайыктуу болот. Бардык тапшырмаларды балдар оюн катары кабыл алышы керек. Себеби оюн атмосфераны керексиз кооптонуну жоюп, стресстик чыңалууну төмөндөтөт. Эгерде бала жооп бергенден коркуп же уялып жаткан болсо, изилдөө жүргүзүп

жаткан адис аны көтөрмөлөп, шыктандырып туруусу зарыл.

Изилдөөнүн натыйжасы баланын «Психикалык өнүгүүсүнүн картасына» түшүрүлөт. Анын биринчи беттеринде бала жөнүндө маалыматтар толтурулат: аты-жөнү, туулган жылы, үй-бүлөсү жөнүндө маалыматтар жана окуган классы. Андан кийин «Бала менен иштөөнүн жыйынтыктарын билдирүүчү» таблица толтурулуп, окуучу мектепте окуган жылдарда ал системалуу түрдө психолог тарабынан толтурулуп турушу керек. Баланын психологиялык картасына сөзсүз түрдө шифр коюлат.

Мектепке психологиялык жактан даяр эмес балдар өзгөчө жекече-психологиялык мамиле жасоону талап кылган балдардын тобуна кирет. Мындай балдардын мектепке даяр болушун диагностикалоо алардын жекече талаптарына ылайыктуу окуу-тарбиялоо процессин уюштурууга негиз түзөт.

Ошондуктан, жогоруда каралган диагностикалык иш-чаралар окутуу менен байланыштуу болгон проблемаларды чече албаса да, мектепке даяр эмес балдарды эртэрээк аныктап, аларды окууга чейин психологиялык жактан даярдап үлгүрүүгө шарт түзөт деген ой туулат.

Адабияттар:

1. Божович Л.И. Детская психология. - М., 1960.
2. Венгер А.Л. Схема индивидуального обследования детей школьного возраста: Для психологов-консультантов. - М., 1989.
3. Венгер А.Л., Поливанова К.Н. Особенности принятия задания взрослого детьми шестилетнего возраста // Вопросы психологии, 1988. - №4.
4. Выготский Л.С. Собр. Соч. Т.4. Детская психология. - М., 1984.
5. Смирнова Е.О. Психология ребенка. - М., 1997.
6. Кравцова Е.Е. Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе. - М., 1991.
7. Гуткина Н.И. Психологическая готовность к школе. - М., 1993.

Рецензент: к.пед.н., доцент Исакова Ч.Б.